

Achtergrondinformatie bij De Schrijf ladder

Marjon van Sambeek, Kinderergotherapie Gulpen

Elke dag samen bewegen met een filmpje in de klas

De Schrijf ladder geeft een extra stimulans aan de ontwikkeling van de basisvaardigheden van het jonge schoolkind. Naast de zintuiglijke ontwikkeling wordt spelenderwijs gewerkt aan basisvaardigheden als hoofd- en zitbalans, samenwerking van de handen en oog-hand coördinatie. Maar ook automatiseren van bewegingen, de ontwikkeling van binnen naar buiten, het met aandacht volhouden van een activiteit e.d. De activiteiten zijn een stimulans voor de ontwikkeling van het brein van het basisschoolkind.

De naam 'Schrijf ladder' geeft aan dat er veel aandacht is voor de ontwikkeling van de schrijfrijsheid en de schrijfmotoriek. Dagelijks de activiteiten volgen zorgt voor een dynamische potloodgreep en een ontspannen handschrift. Door ook met cijfers en letters te werken helpt de Schrijf ladder ook mee aan de leervoorwaarden om met succes te leren lezen en rekenen.

Dit lespakket kan naast elke schrijfmethode gebruikt worden en is geschikt voor het automatiseren van zowel de cijfers, het verbonden handschrift als het blokletterschrift. Een andere schrijfmethode blijft wel noodzakelijk - het is geen vervanging van een schrijfmethode - maar een *noodzakelijke ondersteuning bij de gebruikte schrijfmethode*. Want een extra uitdaging is hard nodig voor veel leerlingen. Schrijfrijsheid is noodzakelijk om ontspannen en vol zelfvertrouwen te leren schrijven. Dit heeft ook een positief effect op het leerproces van het lezen en spelling. Schrijfrijsheid wordt gedefinieerd als een ontwikkelingsfase van een kind waarin het de mogelijkheden heeft om te profiteren van het schrijfonderwijs. De Schrijf ladder schept hiervoor de voorwaarden.

Noodzaak van een extra stimulans

Uit enquêtes van de laatste jaren van leerkrachten in groep 1 t/m 4 blijkt dat steeds meer kinderen moeite hebben met fijn motorische activiteiten als knippen en kleuren, maar ook met dagelijkse activiteiten als ritsen en knopen dicht doen. In groep 3 komen steeds meer kinderen waarbij de schrijfvoorwaarden niet of nauwelijks aanwezig zijn. Onvoldoende onderarmsturing, duimoppositie, lateralisatie zorgen voor een moeizame weg in handschriftontwikkeling. Terwijl elk kind er met enthousiasme aan begint, want leren schrijven is iets magisch. Maar ook in de hogere groepen hebben veel kinderen problemen met hun slecht leesbare handschrift. Kinderen die schrijfonderwijs krijgen en niet schrijfrijs zijn, raken vaak ontmoedigd en kunnen slechte schrijfgewoontes ontwikkelen die later moeilijk te corrigeren zijn. Binnen het reguliere basisonderwijs wordt bovendien steeds minder tijd besteed aan schrijfvoorbereiding en schrijflessen, dit heeft o.a. te maken met een toenemende digitalisering. De kinderen krijgen minder tijd (schrijfkilometers) om hun handschrift te ontwikkelen, maar er wordt wel een leesbaar handschrift verwacht. Ze worden hier dagelijks mee geconfronteerd bij veel verschillende vakken. Want schrijven blijft, ondanks de toenemende digitalisering, een belangrijke basisvaardigheid voor het leven. Op de basisschool wordt dan ook nog een groot gedeelte van de schooldag besteed aan papier- en pentaken. Schrijven is daarom belangrijk voor de participatie, het *mee kunnen doen* van een kind op school.

Pleidooi om jong te beginnen

Het is belangrijk om op jonge leeftijd te starten met het extra stimuleren van de schrijfvoorwaarden voordat verkeerde gewoontes zijn ingeslepen. In groep 4 kan een statische potloodgreep nog maar moeilijk afgeleerd worden. De overgang van groep 2 naar groep 3 verloopt voor een deel van de kinderen moeilijk omdat ze dan starten met schrijven. Het is daarom belangrijk dat kinderen al vanaf groep 2 sterker uitgedaagd worden wat betreft schrijfvoorwaarden. Het gericht en regelmatig oefenen (liefst dagelijks) a.d.h.v. filmpjes van een kinderergotherapeut en onder begeleiding van de leerkracht (dat laatste is zeer belangrijk) zal ook een positieve invloed hebben op de ontwikkeling van de schrijfmotivatie en het zelfvertrouwen van kinderen.

Het lespakket heeft 6 thema's

1. **Handengym:** zonder materiaal of met materiaal als papier en potloden of klei.
2. **Klaar voor de Start!:** zonder materiaal of met materiaal zoals papier en tekenmateriaal. Met werkbladen bij een aantal activiteiten.
3. **Stereotekenen:** met materiaal zoals scheerschuim, schelpenzand, papier en whiteboard.
4. **Cijferpret:** papier, kleurpotloden, schelpenzand, scheerschuim, klei.
5. **Letterpret met blokletters:** papier, kleurpotloden, doosje zand, scheerschuim, klei.
6. **Letterpret met verbonden letters:** papier, kleurpotloden, doosje zand, scheerschuim, klei. Bij een aantal activiteiten staan handige **werkbladen**, die de leerkracht kan printen!

Wat beoogt dit lespakket

Alle activiteiten zijn gericht op het komen tot het bereiken van voldoende basisvoorwaarden om te kunnen leren zoals lezen en schrijven. Tevens worden schrijfhouding, een dynamische potloodgreep en een ontspannen schrijfmotoriek gestimuleerd:

- fijne motoriek van beide handen, maar ook aandacht voor bovenarm-, onderarmsturing en polssturing;
- stimulatie lateraliteitsontwikkeling;
- ooghandcoördinatie;
- sensomotorische ontwikkeling;
- automatiseren van de ligging van het papier, het ontspannen vasthouden van het potlood, het schuiven met de schrijfhand en het fixeren van het papier met de hulphand.

Een unieke aanpak

- een vaste structuur op beeldmateriaal, gebruiksvriendelijk voor de leerkracht;
- werkbladen die geprint kunnen worden;
- kan naast elke schrijfmethode gebruikt worden;
- er wordt veel met 2 handen tegelijk gewerkt;
- veel verschillende zintuigsystemen worden bewust ingezet;
- setjes letters met overeenkomstige bewegingsinzet worden tegelijk aangeleerd;
- de dagelijkse activiteiten kosten weinig tijd (filmpjes van 2-5 minuten);
- de activiteiten zijn in vaardigheidsniveaus verdeeld, zodat ze uitdagend blijven;
- bijna alle activiteiten hebben een instructiefilmpje, waardoor de leerkracht ook zonder scholing prima met De Schrijfladder kan werken
- de activiteiten kosten weinig voorbereidingstijd;
- er hoeft nauwelijks extra materiaal aangeschaft te worden;
- de leerkracht krijgt de tijd krijgt om te observeren en coachen.

De opstelling van het meubilair in de klas

De opstelling is essentieel, zeker in groep 3. Juist bij jonge kinderen is het aan te bevelen om de opstelling van de tafeltjes in rijen te maken. Alle kinderen zitten dan met het gezicht recht naar het bord gericht. Om te leren schrijven is het belangrijk dat het kind zich niet hoeft om te draaien na het kijken. Want dan kan er verwarring van richting ontstaan. Kinderen kunnen tenslotte samenwerken met het kind naast zich. Mocht het bij andere vakken sporadisch nodig zijn om in groepjes van vier of 5 samen te werken, dan kan de stoel alsnog gedraaid worden.

Op welk moment van de dag worden de filmpjes getoond

Het moment waarop de filmpjes getoond worden kan de leerkracht zelf kiezen, er wordt in de instructie van de verschillende thema's wel aangegeven wat een geschikt moment zou kunnen zijn: bijvoorbeeld vlak voor de schrijf- lees- of rekenles, of als tussendoortje.

De opdrachtjes kunnen met de hele klas of met een deel van de klas uitgevoerd worden.

Het is de bedoeling dat de filmpjes herhaald worden tot bijna de hele klas de opdrachtjes gemakkelijk kan uitvoeren, zo wordt het automatiseren bevorderd. Dan pas wordt overgestapt naar een nieuw filmpje. De kinderen die oorspronkelijk niet goed kunnen meekomen, kunnen in een klein groepje herhaling krijgen van de voorgaande filmpjes onder begeleiding van bijvoorbeeld een stagiaire. De meeste filmpjes kunnen aan bepaalde thema's gekoppeld worden zoals bijvoorbeeld de jaargetijden, andere filmpjes zijn geschikt om voorafgaand aan de schrijfles bekeken te worden. De gemaakte werkstukken kunnen verzameld worden in de Schrijfladdermap zodat het opruimen minder tijd kost.

Ontwikkeling

Schrijven is een ingewikkelde activiteit waarbij zintuigen, motoriek en cognitie elkaar beïnvloeden. Er worden veel verschillende zintuigsystemen gestimuleerd en de oefeningen geven regelmatig een extra uitdaging op cognitief gebied. De moeilijkheidsgraad van de activiteiten bouwt zich op volgen de normale ontwikkeling binnen de sensomotoriek en de rijping van het zenuwstelsel.

Zintuigen

De ontwikkeling van het samenspel tussen de zintuigen en de motoriek (sensomotoriek) is van het grootste belang bij het leren schrijven. Daarom worden vaak zintuiglijke materialen ingezet. We beschikken over zeven zintuiglijke systemen, de eerste vier zullen de meeste aandacht krijgen in de filmpjes, maar ook nummer vijf en zes zullen aan bod komen:

1. Met het **visuele** systeem zie je de stip waar je gaat starten;
2. Met het **auditieve** systeem hoor je de instructie, herken je klank-tekenkoppeling;
3. Met het **tactiele** systeem voel je je vinger door het zand glijden, of voel je de houten hoek;
4. Met het **proprioceptieve** systeem wordt informatie doorgegeven vanuit spieren en gewrichten en daarmee informatie over houding en positie van lichaamsdelen zodat je voelt hoe je zit tijdens het schrijven. Als je je ogen dicht doet tijdens bepaalde activiteiten kun je dit bewustzijn stimuleren;
5. Met het **vestibulaire** systeem blijf je in evenwicht;
6. De **geur** wordt ingezet wanneer we scheerschuim of bepaalde kleisoorten gebruiken;
7. De **smaak** wordt voornamelijk niet ingezet.

Richting van ontwikkeling

Er zijn een aantal principes te onderscheiden die betrekking hebben op de richting waarin de ontwikkeling zich beweegt:

- van de grote naar de kleine gewrichten: een kleuter tekent vanuit zijn schouders terwijl een kind in groep 4 de schrijfbeweging vanuit de topjes van duim en vingers kan maken;
- van pinkzijde naar duimzijde: in het begin pakt een jong kind de fijne materialen nog op met de pinkzijde van de hand en ontwikkelt later pas de pincetgreep;
- van totaal bewegen naar geïsoleerd bewegen: als deze ontwikkeling nog onvoldoende gerijpt is zie je tijdens het schrijven veel meebewegingen bij het kind (in de andere hand, gezicht, tong of het hele lichaam);
- van enkelvoudig naar samengesteld: het jonge kind heeft alle aandacht nodig voor één activiteit. Een ouder kind kan aan meerdere zaken tegelijk denken, wat bijvoorbeeld belangrijk is bij correct hoofdlettergebruik bij het opschrijven van een lang antwoord op een ingewikkelde vraag.

Rijping in fasen

Tijdens de rijping van het centraal zenuwstelsel verandert ook het bewegingspatroon van het kind volgens een bepaalde ontwikkelingsvolgorde. Het is handig om onderstaande fasen te kunnen onderscheiden bij het signaleren van leerproblemen:

1. **Fase van de symmetrische motoriek:** links en rechts maken dezelfde beweging, dus bewegen in spiegelbeeld. Ze kunnen minder goed onafhankelijk van elkaar gericht bewegen. Deze fase is belangrijk om daarna te komen tot lateralisatie. Daarom zijn er veel activiteiten die met 2 handen tegelijk worden uitgevoerd.
2. **Fase van de lateralisatie:** de ene hand gaat steeds meer de moeilijkste handeling uitvoeren waarbij de andere hand assisteert. De voorkeurshand gaat zich ontwikkelen en kan bewegingen onafhankelijk van de andere hand uitvoeren. De steunhand blijft beter open en ontspannen op het papier liggen tijdens het schrijven.

Benodigde materialen

- Werkbladen/voorbeelden kunnen via de website geprint worden op A3 of A4.
- 2 potloden voor elk kind
- Een aantal bussen scheerschuim.
- Een potje klei voor elk kind.
- Kleurpotloden (driekant en zeskant) met geslepen punten.
- Variatie kleurmateriaal in groep 2: korte dikke wasco's, korte krijtjes, allerlei vormen wasblokjes.
- Doosje of deksel (schoenendoos of blik) gevuld met een laagje schelpenzand voor elk kind, rechthoekig.
- Krijtbord en krijtjes en sponsjes zowel verticaal als horizontaal.

Leestips

Aan de slag met Schrijfonderwijs; over het belang van leren schrijven met de hand, Anneloes Overvelde en Ria Nijhuis-van der Sanden, Uitgeverij Boom. ISBN 978 90 2440 159 8

Dyslexie en touwtje springen, praktisch hulpboek voor ouders van kinderen die lezen lastig vinden, Marijke van Vuure; uitgeverij Akasha. ISBN 978 94 6015 038 8

Eerst bewegen, dan leren Neuromotorisch ontwikkelingsprogramma voor scholen (INNP): Sally Goddard Blythe; die Keune. ISBN 978 90 4861 710 4

Leren lezen doe je met je hele lijf, Ga op zoek naar de werkelijke oorzaak van een leesachterstand, Marijke van Vuure, Uitgeverij Akasha. ISBN 97 94 6015 168 2

Mijn kind leert schrijven. Gids voor ouders, leerkrachten en hulpverleners, Marc Litiere LANNOO 978 90 209 7386 0

Persoonlijke oppeppers, Even bewegen tussendoor, Annemarie Stigter, RPCZ\Educatieve uitgaven. ISBN 90 74233 22 8

Remedial Teaching en psychomotoriek, Effectief leren door te doen, Wendy Peerlings, LANNOO Campus. ISBN 978 90 2097535 2

Schrijfkriebels, Monique Derwig Handboek voor bewegingservaring in het platte vlak. ISBN 90-90 15617 8

Schrijven zonder pen, Henk Schweitzer Ideeën voor de ontwikkeling van de schrijfmotoriek BEKADIDACT 90-262 2029 4. Dit boek zal nog in de IB-ruimte van veel basisscholen te vinden zijn. De vernieuwde versie met foto's heet: Verder met schrijven, Henk Schweitzer

Stimuleren van handigheid bij kinderen, voor mama's en papa's, oma's en opa's, Marjon Nijsten van Sambeek, Kinderergotherapie Gulpen

WRITIC Klaar om te schrijven? Writing Readiness Inventory Tool in Context, Margo van Hartingsveldt en Liesbeth de Vries, Hogeschool van Amsterdam. ISBN 978-90-826386-0-8

